RNI No. MAHBIL /2009/40124

सत्यमेव जयते

महाराष्ट्र शासन राजपत्र

असाधारण भाग पाच

वर्ष १२, अंक २२(९)] शुक्रवार, जुलै ३, २०२६/आषाढ १२, शके १९४८ [पृष्ठे ५, किंमत : रुपये २६.००

असाधारण क्रमांक ५७

प्राधिकृत प्रकाशन

महाराष्ट्र विधानसभेत व महाराष्ट्र विधानपरिषदेत सादर केलेली विधेयके.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

महाराष्ट्र विधानसभेत दिनांक **०३ जुलै, २०२६** रोजी पुरःस्थापित करण्यात आलेले खालील विधेयक महाराष्ट्र विधानसभा नियम **११६** अन्वये प्रसिद्ध करण्यात येत आहे :—

L. A. BILL No. XXVI OF 2026.

A BILL

TO PROVIDE FOR THE MAHARASHTRA GIG AND PLATFORM WORKERS RIGHT AND PROTECTIONS.

सन २०२६ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक २६.

महाराष्ट्र गिग आणि प्लॅटफॉर्म कामगारांना हक्क आणि संरक्षण देण्याकरिता तरतूद करण्यासाठी विधेयक, २०२६.

ज्याअर्थी, या कायद्याचा उद्देश प्लॅटफॉर्म-आधारित रोजगार पद्धतींचे नियमन करून गिग आणि प्लॅटफॉर्म कामगारांचे जीवनमान, प्रतिष्ठा आणि कल्याण यांचे रक्षण करणे आहे. हे उचित वेतन, सामाजिक सुरक्षा आणि शोषणकारी डिजिटल व्यवस्थापन प्रणालींपासून संरक्षण सुनिश्चित करण्यासाठी आहे. **त्याअर्थी,** भारतीय गणराज्याच्या सत्याहत्तराव्या वर्षी याद्वारे, पुढील अधिनियम करण्यात येत आहे :—

१. (१) या अधिनियमास महाराष्ट्र गिग आणि प्लॅटफॉर्म (ऑनलाईन) कामगार हक्क आणि संरक्षण अधिनियम, २०२६ असे म्हणावे. संक्षिप्त नाव व प्रारंभ.

(२) हा अधिनियम संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यास लागू असेल.

(३) तो, राज्य शासन, **शासकीय राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे नियत करील, अशा दिनांकास अंमलात येईल.

व्याख्या. **२.** या अधिनियमात, संदर्भानुसार दुसरा अर्थ आवश्यक नसेल तर,—

(अ) "गिग अँड प्लॅटफॉर्म वर्कर" याचा अर्थ ऑनलाईन प्लॅटफॉर्म- (संकेतस्थळ, पोर्टल) आधारित कामात गुंतलेली व्यक्ती, ज्यामध्ये डिलिव्हरी पार्टनर, राईड-हेलिंग ड्रायव्हर्स आणि डिजिटल प्लॅटफॉर्मद्वारे काम करणारे सेवा प्रदाते यांचा समावेश आहे. परंतु त्यापुरते मर्यादित नाही.

(ब) "प्लॅटफॉर्म कंपनी" याचा अर्थ डिजिटल सेवा चालवणारी कोणतीही संस्था जी ओला, उबर, रॅपिडो, स्विगी, झोमॅटो, ब्लिंकिट, झेप्टो, अमेझॉन आणि फ्लिपकार्टसह गिग आणि प्लॅटफॉर्म कामगारांना कामे सोपवते.

(क) "फेअर वेज" याचा अर्थ राज्य सरकारने अधिसूचित केलेल्या किमान वेतनापेक्षा कमी नसलेले वेतन, इंधन, देखभाल आणि पीक-अवर सेवेसाठी अतिरिक्त भत्ते.

(ड) "सामाजिक सुरक्षा लाभ" मध्ये भविष्य निर्वाह निधी, पेन्शन योजना, आरोग्य विमा, अपघात विमा, प्रसूती लाभ, अपंगत्व कव्हर आणि पाळणाघर सुविधा यांचा समावेश आहे.

(इ) "अल्गोरिदमिक पारदर्शकता" याचा अर्थ प्लॅटफॉर्मद्वारे कार्ये नियुक्त करण्यासाठी, प्रोत्साहनांची गणना करण्यासाठी आणि दंड आकारण्यासाठी वापरल्या जाणाऱ्या निकषांचे प्रकटीकरण.

(ई) "ई-श्रम नोंदणी" याचा अर्थ राष्ट्रीय डेटाबेस अंतर्गत गिग आणि प्लॅटफॉर्म कामगारांची आधार-लिंक्ड नोंदणी, ज्यामुळे प्लॅटफॉर्मवर लाभांची पोर्टेबिलिटी सुनिश्चित होते.

कामगारांचे हक्क. **३.** प्रत्येक नोंदणीकृत गिग व प्लॅटफॉर्म कामगारास खालील हक्क प्राप्त राहतील,—

(१) प्रत्येक गिग आणि प्लॅटफॉर्म कामगाराला योग्य वेतन आणि वेळेवर पैसे मिळण्याचा अधिकार असेल.

(२) गिग आणि प्लॅटफॉर्म कामगारांना राज्य सरकारने मंजूर केलेल्या सामाजिक सुरक्षा योजनांमध्ये समाविष्ट केले जाईल.

(३) कोणतीही प्लॅटफॉर्म कंपनी योग्य प्रक्रिया आणि पूर्वसूचना न देता आयडी ब्लॉक करणार नाही, दंड आकारणार नाही किंवा प्रोत्साहन कमी करणार नाही.

(४) गिग आणि प्लॅटफॉर्म कामगारांना प्लॅटफॉर्म कंपन्यांशी संघटित होण्याचा आणि सामूहिकपणे सौदा करण्याचा अधिकार असेल.

(५) राज्य आणि प्लॅटफॉर्ममध्ये लाभांची पोर्टेबिलिटी सुनिश्चित करण्यासाठी प्रत्येक गिग आणि प्लॅटफॉर्म कामगाराची ई-श्रम पोर्टलवर नोंदणी केली जाईल.

कंपन्यांची नोंदणी. **४.** (१) प्लॅटफॉर्म कंपन्यांनी महाराष्ट्र गिग आणि प्लॅटफॉर्म कामगार कल्याण मंडळ (MGWWB) मध्ये नोंदणी करावी.

(२) कंपन्यांनी अल्गोरिदमिक व्यवस्थापन पद्धती उघड केल्या पाहिजेत आणि भेदभाव न करता कामाचे वाटप केले पाहिजे याची खात्री करावी.

(३) कंपन्या, राज्य सरकार आणि कामगार प्रतिनिधींनी संयुक्तपणे व्यवस्थापित केलेल्या गिग आणि प्लॅटफॉर्म कामगार कल्याण निधीमध्ये योगदान देतील.

(४) असे योगदान सामाजिक सुरक्षा संहिता, २०२० अंतर्गत अनिवार्य केलेल्या सामाजिक सुरक्षा निधीशी सुसंगत केले जाईल, ज्यामुळे राष्ट्रीय सुसंगतता सुनिश्चित होईल.

(५) सेवा दरम्यान जखमी झालेल्या कामगारांसाठी कंपन्या अपघात विमा आणि आपत्कालीन मदत प्रदान करतील.

५. (१) जी प्लॅटफॉर्म कंपनी या कायद्याच्या तरतुदींचे उल्लंघन करील, त्यास पाच लाख रुपये इतका द्रव्य दंडास पात्र असेल. जो वारंवार गुन्ह्यांसाठी पन्नास लाख रुपयांपर्यंत वाढू शकतो. दंड.

(२) जाणूनबुजून शोषण, कमाईचा गैरवापर किंवा सामाजिक सुरक्षा नाकारण्याच्या प्रकरणांमध्ये, जबाबदार अधिकाऱ्यांना कमीत कमी दोन वर्ष व जास्तीत जास्त पाच वर्षांपर्यंत कारावासाची शिक्षा होईल आणि द्रव्य दंड किंवा दोन्हीही होऊ शकतात.

६. राज्य शासन "महाराष्ट्र राज्य गिग व प्लॅटफॉर्म कामगार कल्याण मंडळ" या नावाने एक मंडळ (MGWWB) स्थापन करील. कल्याण मंडळाची स्थापना.

(अ) वेतन आणि लाभ संरचनांना मान्यता आणि पर्यवेक्षण करेल; मंडळाची कार्ये.

(ब) प्लॅटफॉर्म कंपन्यांच्या अनुपालनाचे निरीक्षण करेल;

(क) गिग आणि प्लॅटफॉर्म कामगारांचे कल्याण वाढविण्यासाठी धोरणात्मक उपाययोजनांची शिफारस करेल;

(ड) गिग आणि प्लॅटफॉर्म कामगारांच्या हक्कांबाबत शहरी आणि ग्रामीण भागात जागरूकता मोहिमा राबवेल.

(ई) सामाजिक सुरक्षा संहितेनुसार सुविधा केंद्रे, हेल्पलाइन आणि तक्रार निवारण यंत्रणा स्थापन करेल.

७. (अ) डिजिटल प्लॅटफॉर्मद्वारे मध्यस्थी न केलेल्या स्वतंत्र करारांमध्ये गुंतलेले फ्रीलांसर. अपवाद.

(ब) मोबदल्याशिवाय प्रदान केलेल्या स्वयंसेवी किंवा अर्धवेळ सेवा.

८. गिग आणि प्लॅटफॉर्म कामगारांचे सर्व डिजिटल रेकॉर्ड डिजिटल वैयक्तिक डेटा संरक्षण कायदा, २०२३ च्या तरतुदींचे पालन करतील, वैयक्तिक माहितीचे संरक्षण सुनिश्चित करतील आणि प्लॅटफॉर्म कंपन्यांकडून गैरवापर रोखतील. गोपनीयतीचे संरक्षण.

९. (१) या कायद्यातील तरतुदी सामाजिक सुरक्षा संहिता, २०२०, माहिती तंत्रज्ञान कायदा, २००० आणि डिजिटल वैयक्तिक डेटा संरक्षण कायदा, २०२३ यांच्या अनुषंगाने अंमलात आणल्या जातील. केंद्र सरकारशी समन्वय.

(२) प्रभावी अंमलबजावणी सुनिश्चित करण्यासाठी महाराष्ट्र गिग आणि प्लॅटफॉर्म कामगार कल्याण मंडळ (MGWWB) कामगार आणि रोजगार मंत्रालय, NITI आयोग आणि इतर संबंधित राष्ट्रीय संस्थांशी समन्वय साधेल.

(३) राज्य सरकार कव्हरेज वाढवण्यासाठी गिग आणि प्लॅटफॉर्म कामगार कल्याण निधीमध्ये CSR उपक्रम आणि सरकारी वित्तपुरवठा देखील समाकलित करू शकते.

उद्देश व कारणे

२०२२ च्या नीती आयोगाच्या अहवालानुसार २०२०-२१ मध्ये भारतातील गिग कामगारांची संख्या ७७ लाख इतकी होती, जी २०२९-३० पर्यंत २.३५ कोटींपर्यंत वाढण्याचा अंदाज आहे. असे असूनही जानेवारी २०२६ पर्यंत केंद्र सरकारच्या ई-श्रम पोर्टलवर देशभरात फक्त १०.५ लाख इतकी गिग आणि प्लॅटफॉर्म कामगारांची नोंदणी झाली आहे.

महाराष्ट्र राज्य १,३४,७०५ नोंदणीकृत प्लॅटफॉर्म कामगारांसाठी आघाडीवर आहे, त्यानंतर उत्तर प्रदेश (१,३०,५०५) आणि बिहार (१,०९,२०७) असा या राज्यांमध्ये गिग कामगार आहेत. तथापि, गिग कामगार समुहाच्या प्रत्यक्षात असलेल्या संख्येच्या तुलनेत हे आकडे आश्चर्यकारकपणे कमी आहेत. कारण महाराष्ट्र गिग कामगारांच्या नोंदणीमध्ये आघाडीवर असूनही त्यांची संख्या मर्यादित दिसते आहे. महाराष्ट्रात गिग रोजगाराच्या खऱ्या प्रमाणापेक्षा हे आकडे खूपच कमी आहेत.

अलिकडच्या वर्षांत, डिलिव्हरी पार्टनर आणि राइड-हेलिंग ड्रायव्हर्ससह महाराष्ट्रातील गिग आणि प्लॅटफॉर्म कामगारांनी वाजवी वेतन, सामाजिक सुरक्षा आणि शोषणकारी पद्धतींपासून संरक्षणाची मागणी करत अनेकदा संप आणि निदर्शने केली आहेत. या आंदोलन व निदर्शनादरम्यान असुरक्षित कामाची परिस्थिती, सामाजिक सुरक्षेचा अभाव, अल्गोरिदमिक शोषण आणि प्लॅटफॉर्मद्वारे मनमानी दंड यासारख्या समस्या प्रखरतेने पुढे आल्या आहेत.

सामाजिक सुरक्षा संहिता, २०२० सह विद्यमान कामगार कायदे नियमनाची राष्ट्रीय चौकट गिग कामगारांना प्रदान करतात. परंतु त्याची राज्यस्तरीय अंमलबजावणी, त्यांचे वेतन संरक्षण, अल्गोरिथमिक पारदर्शकता आणि तक्रार निवारण या बाबींना म्हणावे तितके ठळकपणे संबोधीत करत नाहीत. म्हणूनच, महाराष्ट्रातील गिग आणि प्लॅटफॉर्म कामगारांचे संरक्षण करण्यासाठी राज्य पातळीवर कायद्याची एक व्यापक चौकट आवश्यक आहे.

हे विधेयक प्लॅटफॉर्म कंपन्यांसाठी कठोर अनुपालन दायित्वे सादर करण्याचा, सामाजिक सुरक्षा सुनिश्चित करण्याचा आणि गिग आणि प्लॅटफॉर्म कामगारांच्या कल्याणावर देखरेख करण्यासाठी एक नियामक मंडळ स्थापन करण्याचा जोरकसपणे पाठपुरावा करते. मजबूत प्रतिबंधकांची अंमलबजावणी करून, या कायद्याचे उद्दिष्ट राष्ट्रीय सामाजिक सुरक्षा संहितेशी सुसंगत राहून महाराष्ट्राच्या गिग कामगारांसाठी एक निष्पक्ष आणि सुरक्षित डिजिटल कार्य वातावरण तयार करते.

विधान भवन :
मुंबई,
दिनांक, १७ मार्च, २०२६.

श्री. रईस शेख,
प्रभारी सदस्य.

वित्तीय ज्ञापन

विधेयकातील खंड ६, अन्वये महाराष्ट्र राज्य गिग व प्लॅटफॉर्म कामगार कल्याण मंडळाची स्थापना करण्यात येईल याबाबत तरतूद करण्यात आली आहे.

हे विधेयक राज्य विधानमंडळाचा अधिनियम म्हणून अधिनियमित झाल्यावर, वर नमूद केलेल्या प्रयोजनांसाठी राज्याच्या एकत्रित निधीमधून करावयाच्या आवर्ती खर्चाचा अंतर्भाव असेल. तथापि, याबाबत कराव्या लागणाऱ्या प्रत्यक्ष आवर्ती खर्चाचा अंदाज देणे या टप्प्यावर शक्य होणार नाही.

विधान भवन :
मुंबई,
दिनांक, ०३ जुलै, २०२६.

जितेंद्र भोळे,
सचिव-१,
महाराष्ट्र विधानसभा.

ON BEHALF OF GOVERNMENT PRINTING, STATIONERY AND PUBLICATION, PRINTED AND PUBLISHED BY DIRECTOR, SMT. MANISHA KUMBHAR, PRINTED AT GOVERNMENT CENTRAL PRESS, 21-A, NETAJI SUBHASH ROAD, CHARNI ROAD, MUMBAI 400 004 AND PUBLISHED AT DIRECTORATE OF GOVERNMENT PRINTING, STATIONERY AND PUBLICATIONS, 21-A, NETAJI SUBHASH ROAD, CHARNI ROAD, MUMBAI 400 004. EDITOR : DIRECTOR, SMT. MANISHA KUMBHAR.